

(Данас, 18.06.2010.)

У кратком есеју о Слободану Инићу, социологу и публицисти, који сам написао поводом десет година од његове смрти („Комуниста који је правио више невоља режиму него они који су говорили да су опозиционари“, Данас, 15-16. мај 2010), споменуо сам да се он политички разишао са књижевником Бориславом Пекићем, са којим је 1990. био један од оснивача Демократске странке. Додао сам: „И мени су Пекићева националистичка искључивост и демагогија, као и огорчени, осветнички антикомунизам били у нескладу с опуштеним, духовитим човеком од мисли и пера са којим сам се некада дружио у Лондону.“

У одбрану нашег познатог писца устао је Маринко М. Вучинић („Пекићев национализам у тумачењу Алексе Ћиласа“, Данас, 19. мај 2010) и упутио ми љутите замерке: „Ово је веома добро познати манир у нашој јавности да се без икаквих аргумената, готово узгред, изричу тешке идеолошке и политичке дисквалификације. И у нашим политичким и медијским приликама нико није поштеђен од овако произвољних и приземних напада, па ни Борислав Пекић. А управо се у његовим текстовима могу наћи многобројни ставови који су управо стварна негација сваке националне искључивости.“

Парадоксални хумор

Борислав Пекић је био уметник-мислилац који се много бавио моралом у политици и историји. Судио је и строго и радо, не праштајући ни мале грешке. Високог али крхког стаса, једном ми је рекао како би волео да је физички снажан. Збунио ме: Па шта ће Вама снага? „Ударао бих шамаре за најмању логичку грешку!“ Била је то, наравно, шала, пример оног неочекиваног и парадоксалног хумора којим је шармирао и пријатеље и читаоце. Али, Бора јесте био човек кога је било лако изнервирати и који се није устручавао да покаже љутњу. Такође је желео да буде виђен као неко ко је своје ставове и уверења дуго промишљао и ретко мењао.

Залажући се за принципијелност и доследност, истовремено је проповедао толеранцију према онима који другачије мисле и био поносан на свој антидогматски дух. Често је узиман као пример демократе, Европејца, а многи би се сложили са књижевним критичарем Бориславом Михајловићем Михизом када тврди да је Пекић „ерудита и један од најученијих наших писаца.“ И најважније - у нашој јавности уживао је углед мудрог човека.

Борино и моје дружење у Лондону седамдесетих година прекинуло се када сам 1978. позван на одслужење војног рока, и није се, нажалост, касније наставило. Али, годинама сам с уживањем цитирао његове духовите опаске од којих су многе биле на рачун наших националиста, њихових претеривања и неумерених, неразумних планова. И данас памтим како се једном осмехнуо: „Ја сам лежеран Србин.“

Аристократска олигархија

Али, постојао је и један други Пекић. И да нису дошле осамдесете, можда ни он сâм не би сазнао колико је био испуњен управо онаквим национализмом који је одбацивао и на рафиниран начин исмејавао.

Као млад писац, Пекић је припремао нацрт о поретку који би требало да замени комунистички: „Пролегомена за теорију једне Аристократске олигархије“. Наравно, такви радикално критички текстови могли су у време титоистичког једнопартијског поретка да буду објављени једино у иностранству или као самиздат а онда би аутору због њих било суђено. Зато је текст постао доступан читаоцима тек 2001. у Политичким свескама. У предговору овој књизи, филозоф и теоретичар књижевности Никола Милошевић пише како Пекића сматра за „политичког мислиоца од великог дара“. Но, ако су Милошевићу биле блиске Пекићеве критике комунистичке догме, нашао се на муци како да његово залагање за аристократску олигархију (ауторитарну власт малобројне елите која није ограничена ни законима ни вољом грађана) уклопи у слику о Пекићу као о истинском демократи, па објашњава да овај мисли на аристократе „по духу а не по социјалном пореклу“.

Ово тумачење је по свој прилици тачно, али зар и такве аристократе не би ограничавале слободу оних других? И како би се одређивало ко је то духом најбољи од најбољих а ко

није? Још већу невољу аналитичном и одмереном професору Милошевићу ствара Пекићев запис да би се ваљало позабавити непосредним питањима остварења овог пројекта, односно тиме како освојити и организовати власт.

Борба за дух очас се претворила у борбу за власт! А каква би та власт била? У другим текстовима у Политичким свескама, Пекић пише како су „опште право гласа и једнако образовање за све“ постали „неукусни и демодирани“ а „савршени парламент је збиља савршени хаос“, те захтева да се уведе појам „политички непожељног“ и за оне који су такви - „судска депортација“.

У Европи у деветнаестом и двадесетом веку, многи интелектуалци су у младости били ауторитарни елитисти да би касније постали ратоборни националисти. И Борислав Пекић неће бити изузетак.

Блискост са Ћосићем

Године 1984, на Лондонској школи за словенске студије, Борислав Пекић је одржао предавање под насловом „Историјски роман и историјска реалност“. Као примере успелог историјског романа анализирао је, између осталих, Јосифа и његову браћу Томаса Мана, „мог духовног учитеља“ и Време смрти Добрице Ћосића, „мог земљака“. (Пекић ће следеће године бити примљен у Српску академију наука и уметности, па ће му Ћосић бити и колега академик. А када већ спомињем Пекићево чланство у установи која је утицала на националну политику, ваља да додам како ће ући и у Крунски савет.)

Време смрти је за Пекића „узвишени пример и уметничког умећа и историјског осећања и личног поштења“, дело које „драматично, и у уметнички највишем смислу истинито“ евоцира „једно од најкритичнијих и најпотреснијих, али и најсветлијих раздобља“ српске историје. Између његовог и Ћосићевог схватања историјског романа, пише Пекић, разлика је привидна и он с одобравањем цитира одломак из писма које му је Ћосић упутио у коме се, између осталог, каже да Време смрти „служи мени, мојим савременицима, мојој муци у трагању за идентитетом“. Пекић закључује како треба бити веран прошлости и, поново наглашавајући своју блискост с Ћосићевим погледима, пише да ће она тако постати „оруђе наших духовних преображаја“.

Млађи књижевни критичари сматрају Борислава Пекића за једног од претеча постмодернизма у српског књижевности. Пекићево схватање историјског романа, међутим, посебно његове улоге у животу народа, очигледно је сасвим традиционално, чак конвенционално, старомодно. У тешкој и сложеној ситуацији у којој ће се наћи српски народ и Србија када крајем осамдесетих година почне да се распада Југославија, овакво схватање природно ће водити ка залагању за националну политику која је у дубоком нескладу са својим временом. И Пекић ће, уместо да дубоко промишља стварност, антиципира догађаје и предлаже паметна решења, укратко, уместо да буде заточник и учитељ мудре српске политике - понудити халуцинације и егзалтације.

Комплименти Стојадиновићу

У Пекићевим текстовима налазе се и други записи који као да су узети из програма десничарских партија. Он, на пример, говори о „беснилу“ у нашем рађању, односно о животима који због абортуса одлазе у „сливник“. По њему, абортус у свету „само за једну годину, чини геноцид пред којим бледе и бројке из концентрационих логора...“ Затим цинично цитира приштинску Рилиндју која пише да због пада наталитета у Југославији треба да нас радује што на Косову расте становништво.

Или, каже за Милана Стојадиновића да је „један од најимпресивнијих државника међуратне Југославије“. Не верујем да је један Борислав Пекић заборавио на униформисане омладинце, такозване „зелене кошуље“, који су Стојадиновићу клицали „вођа, вођа“. Ако то можда и није био прави фашизам, опште је познато да су Стојадиновићу Мусолинијева Италија и Хитлерова Немачка биле модели како треба организовати друштво, као и да га је због тежње ка личној диктатури сменио кнез Павле, и сâм ауторитаран као регент. Чак је и др Арчибалд Рајс писао о томе како је Стојадиновић злоупотребио свој положај и постао милионер купујући и продајући облигације ратне штете, а Ребека Вест спомиње Стојадиновићеву непопуларност код Срба. „Импресивни државник“ Стојадиновић је своју каријеру крунисао споразумом с Антом Павелићем, бившим поглавником НДХ - као емигранти у Буенос Ајресу, јавно су 1954. склопили споразум о будућој подели Југославије.

Обузима ме сумња да сам можда Пекићевој опасци о Стојадиновићу придао већи значај него што она заслужује. А онда наилазим на једну кратку али важну Пекићеву исповест. Говорећи о свом младалачком политичком ангажману због кога је провео пет година у затвору, Пекић каже: „Значи, с једне стране смо имали десни фанатизам, јер морам признати, ми смо били фанатици, не гори од комуниста. То је била беспштедна битка.“

Ни два месеца пре смрти - Борислав Пекић је преминуо 2. јула 1992. у Лондону - у краткој изјави подршке Демократском фронту опозиције Србије, он се залаже за рестаурацију монархије и то тако као да хоће већу улогу краља у политичком животу него што је она у европским парламентарним монархијама. Принц Александар Карађорђевић ће га постхумно одликовати Краљевским орденом двоглавог белог орла првог степена. За мене, те две орловске главе су симбол два Борислава Пекића - једног са којим сам се некада давно дружио и мислио да га познајем и овог другог, кога ми је открио рат.

Помоћ Слободану Милошевићу

Био сам један од оних који су јавно говорили да су за дугу владавину Слободана Милошевића „заслужни“ не само његови сарадници и савезници, плаћеници и послушници, већ и многи његови противници. Зашто је, на пример, опозиција била толико разједињена? Нису ли многи опозициони лидери радије сарађивали с Милошевићем него међусобно? А Милошевићу је користило и то што је националистички екстремизам дела опозиције чинио да он у очима домаће и светске јавности изгледа као српски политичар коме нема праве замене, односно са којим се мора преговарати.

Сматрам да је у овом смислу својим јавним деловањем и Борислав Пекић често помагао Милошевићу, без обзира на то што му је био жесток политички противник. У емисији за Југославију на српскохрватском језику, коју је крајем осамдесетих година имао на Би-Би-Сију, Пекић је често, без имало дилеме и на врло оштар начин, пропагирао управо оно што је Милошевићев режим говорио и радио. Наравно, његови текстови су вешто писани, хумор лепршав, али то ипак ништа не мења на суштини његових порука.

Тако је Пекић говорио како Србија нема ниједан прави атрибут суверености и Војводина је од ње независна колико и Мозамбик, а српска комунистичка власт била је на Косову увек уз Албанце и против Срба. Он с поносом каже како се у Енглеској у њему „рађа родољуб, па - чему крити - и националист“ и тврди: „Ниједан британски извештач не јавља да се у тој српској провинцији, настањеној управо стога претежно Албанцима, над Србима врши геноцид.“ Доследно овим ставовима, Пекић ће се 7. јуна 1990, у свом говору у Месној заједници Стари Град, заложити за „бескомпромиснији“ национални програм, посебно за укидање аутономије Косову, и обећати: „Вратићемо нашем народу бестијално оспорену светлу историјску традицију.“

Пише: Алекса Ћилас
среда, 23 јун 2010 14:46

Да додам како је Пекић писао да за Србе конфедерализам значи претварање Срба ван Србије у обесправљене националне мањине и да су Македонија и Босна и Херцеговина вештачке творевине. (Пекић чак подсмешљиво пише: Босна & Херцеговина.)

Књижевник Видосав Стевановић бележи у свом Дневнику самоће дванаесточасовни разговор са Бориславом Пекићем, о коме је кроз раније дружење стекао слику као о доиста толерантном човеку. Сада је, међутим, „Пека“ упорно понављао како је рат са Хрватима неизбежан и да морају бити исправљене неправде почињене према Србима. Као војнички народ, Срби ће рат добити, а Хрвати своју државу неће ни створити „ако наставе да праве глупости“.